

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 2 (3) 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот

технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Полвонов Козимбек Наимович

ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ ШАҲАРЛАРИ КЛАССИФИКАЦИЯСИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР (1970-2022 йиллар) 7-13

Махмудова Азизахон Носировна

ПАЛЕОЛИТШУНОСЛИК СОҲАСИ РИВОЖЛАНИШИДА Р. Х. СУЛЕЙМАНОВ
ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ЎРНИ 14-21

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Kurpayanidi Konstantin Ivanovich

MODERN DIGITALIZATION: PRIORITIES AND PROSPECTS IN THE CONTEXT OF ECONOMIC
TRANSFORMATION 22-28

Паязов Мурод Максудович

ДАВЛАТ ХУСУСИЙ ШЕРИКЧИЛИГИ АСОСИДА ТЕМИР ЙЎЛ ХИЗМАТЛАРИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШДА: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР 29-37

Шохўжаева Зебо Сафоевна

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА СУВТЕЖАМКОР СУФОРИШ УСУЛЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ
САМАРАДОРЛИГИ 38-45

Asamxodjayeva Shoira Shukurullayevna

INSON KAPITALI RIVOJIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR 46-50

Элбоев Бобур Ботирович

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА САВДОНИ МОЛИЯЛАШТИРИШДА БАНК КАФОЛАТИ ВА
ЗАХИРА АККРЕДИТИВНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ 51-60

Ermatov Akmaljon Akbaraliyevich

O'ZBEKISTONDA MOLIVAVIY BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH 61-68

Абдуқулова Дилноза Абдукадировна

АГРАР СОҲА ЎСИШИНИ МАКРОИҚТИСОДИЙ КЎРСАТКИЧЛАРГА ТАЪСИРИНИ
СТАТИСТИК ЎРГАНИШ 69-74

Qudbiyev Nodir Tohirovich, Tojimatov Abdumutalibjon Abduqayumovich

KORXONALARNING TIJORAT BANKLARI BILAN O'ZARO MUNOSABATLARI TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 75-84

Rasulova Shaxnoza Xatamovna

XARAJATLAR HISOBINI TASHKIL ETISH VA TASNIFLASHNING IQTISODIY ANAMIYATI ..85-93

Болтаев Нурали Шираматович

АГРАР ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ТАЙЁРЛАНАЁТГАН КАДРЛАРНИ МЕҲНАТ
БОЗОРИДА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ 94-103

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ*Tulaganov Muminjon Taxtamuratovich*JAMIYATDA FUQAROLARNING HUQUQIY -SIYOSIY ONGINING YUKSALTIRISHDA
ETNOMADANIY OMILLARNING O'RNI .....104-109*Aripov Alisher Abdumalikovich*YOSHLAR MA'NAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA MILLIY VA DINIY BAG'RIKENGLIKNING
O'RNI .....110-117*Xabib Sattorov*

TASAVVUF TA'LIMOTIDA SHARIAT, TARIQAT, MA'RIFAT, HAQIQAT BOSQICHLARI 118-123

Турсинбой Султонов

ИСТЕЪДОДНИНГ ИККИ МУҲИМ ТОМОНИ 124-132

Сафаров Улуғбек Турсунович

МАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР ТРАНСФОРМАЦИЯСИНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ 133-138

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Бектурсынова Айсултан Марат кызы*М.М. БАХТИН КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ УЧЕНОГО-ФИЛОЛОГА
ФИЛОСОФСКОГО ТИПА .....139-145*Назарова Сайёра Азимжановна*ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ТЕРМИНЛАРИНИ ТАРИХИЙ
БОСҚИЧЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ .....146-151*Isroilova Manzura Jamolovna*BOSMA NASHRLARDA FRAZEOLOGIK BIRLIK LARNING LEKSIK-SEMANTIK
TRANSFORMATSIYASI .....152-156**12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР***Утемурастов Махмут Ажимурастович*ҲУҚУҚ ИЖОДҚОРЛИГИ ТАКОМИЛЛАШУВИГА ҲУҚУҚИЙ НИГИЛИЗМ ВА ҲУҚУҚИЙ
ИДЕАЛИЗМНИНГ ТАЪСИРИ .....157-162*Узакова Гўзал Шариповна*БАРҚАРОР ТАРАҚҚИЁТ МАҚСАДЛАРИГА ЭРИШИШДА ҚАШШОҚЛИК ВА ОЧЛИКНИ
ТУГАТИШ, СОҒЛИК ВА ФАРОВОНЛИККА ИНТИЛИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ҲУҚУҚИЙ
АСОСЛАРИ .....163-175*Abdixakimov Islombek Bahodir o'g'li*

SUG'URTA FRANSHIZASI VA UNING TURLARI HAQIDA 176-180

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Мамадалиева Нилуфар Баҳодировна*ЎҚУВ ФАНЛАРИ ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАРНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ БОШЛАНҒИЧ
СИНФ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ОҒЗАКИ НУТҚ ВА ФИКРЛАШ ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 181-185

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Ermatov Akmaljon Akbaraliyevich,
Farg'ona Politexnika Institutini,
"Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrasini, PhD.,
e-mail: a.ermatov@ferpi.uz, +998 93 739 10 04

O'ZBEKISTONDA MOLIYAVIY BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan tub islohotlarning hozirgi bosqichida iqtisodiyotni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Moliyaviy texnologiyalarga asoslangan aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy boshqaruv mexanizmini bosqichma-bosqich rivojlantirish hamda xalqaro integratsiya masalalari dolzarb masala sifatida ko'rilmogda. Shu o'rinda ushbu maqola O'zbekistonda moliyaviy boshqaruv tizimining rivojlanish xususiyatlari va tamoyillariga bag'ishlangan bo'lib, uning o'ziga xosligini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: korxonalarni boshqarish, moliyaviy tahlil, moliyaviy menejment, moliyaviy ko'rsatkichlar, moliyaviy resurslar.

Эрматов Акмалжон Акбаралиевич,
Ферганский Политехнический Институт,
PhD, кафедра "Бухгалтерский учет и аудит"

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. На современном этапе проводимых в Узбекистане кардинальных реформ особое внимание уделяется развитию экономики. Актуальными являются вопросы постепенного развития механизма финансового управления в акционерных обществах, основанных на финансовых технологиях, а также вопросы международной интеграции. На данный момент данная статья посвящена особенностям и принципам развития системы финансового управления в Узбекистане и призвана раскрыть ее уникальность.

Ключевые слова: управление предприятием, финансовый анализ, финансовый менеджмент, финансовые показатели, финансовые ресурсы.

Ermatov Akmaljon Akbaraliyevich,
Fergana Polytechnic Institute,
PhD., Department of Accounting and Audit,

DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL MANAGEMENT SYSTEM IN UZBEKISTAN

Abstract. At the present stage of the cardinal reforms carried out in Uzbekistan, special attention is paid to the development of the economy. The issues of gradual development of the financial management mechanism in joint-stock companies based on financial technologies, as well as issues of international integration are relevant. At the moment, this article is devoted to the features and principles of the development of the financial management system in Uzbekistan and is designed to reveal its uniqueness.

Keywords: enterprise management, financial analysis, financial management, financial indicators, financial resources.

<https://doi.org/10.47390/1342V3I2Y2023N8>

Kirish.

Iqtisodiyot tarmoqlarida tarkibiy o'zgarishlarni diversifikatsiya qilish va amalga oshirish, korporativ tuzilmalarning moliyaviy faoliyatini rivojlantirish sharoitida moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda moliyaviy boshqaruvning roli va ahamiyatini oshib bormoqda. Respublikamizda faoliyat ko'rsatayotgan korxonalarda (aksiyadorlik jamiyatlarida) korporativ boshqaruvning zamonaviy usullarini joriy etish, xususan, moliyaviy boshqaruvning nazariy va iqtisodiy asoslarini o'rganish, moliyaviy menejment mexanizmini takomillashtirishga qaratilgan bilimlarni rivojlantirish, xorijiy davlatchilikning ilg'or tajribalaridan oqilona foydalanish masalasi bugungi kunda juda dolzarb hamda muhim hisoblanadi.

Ta'kidlash joizki, bozor munosabatlarining rivojlanishi sharoitida aksiyadorlik jamiyatlarini moliyaviy boshqarish tizimiga yangicha yondashishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Korxonani boshqarish iqtisodiy jihatdan mustaqil va moliyaviy barqaror faoliyat turlarining mavjudligi, ularda boshqaruvni to'g'ri tashkil etish, mavjud imkoniyatlardan samarali foydalangan holda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishni oqilona tashkil etish, ilmiy-texnik yangiliklar, yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish kabi bir qator omillarga bog'liq, moliyaviy boshqaruv ishlarini to'g'ri tashkil etish shular jumlasidandir.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng, iqtisodiy o'sishning yuqori sur'atlarini va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlashga qodir bo'lgan ko'p bosqichli iqtisodiyotni va raqobat muhitini shakllantirishning huquqiy va tashkiliy asoslarini yaratish ustuvor vazifa bo'ldi. O'tish iqtisodiyotini isloh qilish tajribasi shuni ko'rsatadiki, ma'muriy rejali iqtisodiyotdan boshqaruvning bozor modeliga uyg'un o'tishning eng muhim vositasi xususiylashtirish va aksiyadorlik jamiyatlarining paydo bo'lishi bo'lib, bu haqiqiy mulkdorlar sinfini shakllantirishga olib keladi va moliyaviy boshqaruvning samarali usullarini joriy etishda alohida ahamiyatga egadir.

O'zbekistonda iqtisodiy islohotlar natijasida korxonalarda tarkibiy o'zgarishlar amalga oshirilmoqda va ular faoliyatiga zamonaviy boshqaruv usullari joriy etilmoqda. Biroq, zamonaviy sharoitda innovatsion g'oyalar va texnologik ishlanmalardan foydalanish, boshqaruv samaradorligini oshirish va investitsiyalardan samarali foydalanish asosida korxonalarda zamonaviy boshqaruv mexanizmlarining ishlashini ta'minlash darajasi pastligicha qolmoqda. Shuning uchun O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi rivojlanish strategiyasida "milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash" [6] kabi ustuvor vazifalar belgilangan, ushbu vazifani amalga oshirish korxonalarni boshqarishda zamonaviy boshqaruv usullaridan foydalanish samaradorligini oshirishni talab qiladi

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili.

Mazkur tadqiqot mavzusi doirasida iqtisodchi olimlar, mutaxassislarining xalqaro va milliy amaliyotda moliyaviy boshqaruvning iqtisodiy mazmunini to'g'risidagi turli fikrlari o'rganildi. Albatta, ba'zi hollarda bildirilgan fikrlar moliyaviy boshqaruvning mohiyatini tushuntirishdan tashqari, ushbu konsepsiyaga yondashuvi bilan ham farq qilishini ko'rishimiz mumkin. Buning asosiy sababi va olimlarning fikrlarini o'rganishdan oldin, moliyaviy boshqaruv konsepsiyasiga xalqaro yondashuvlar va uning turli jihatlari haqida to'xtalib o'tish

kerak, jumladan moliyaviy boshqaruvning iqtisodiy mazmuni va amaliy jihatlarini yoritishga bag'ishlangan ko'plab ilmiy adabiyotlar mualliflari amerikalik iqtisodchilar Jeyms Van Xem va Jon Vaxovich bo'lib, moliyaviy menejmentni quyidagicha ta'riflaydilar: "Moliyaviy boshqaruv - bu bir nechta asosiy maqsadlarga erishishni nazarda tutadigan shakllantirish, moliyalashtirish va aktivlarni boshqarish jarayoni. Shunga ko'ra, moliyaviy boshqaruvda qaror qabul qilish funksiyasi quyidagi uchta asosiy yo'nalishga qaratiladi: investitsiyalar, moliyalashtirish va aktivlarni boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilish. Olimlarning fikriga ko'ra, moliyaviy menejerlar moliyaviy aktivlarni samarali shakllantirish, moliyalashtirish va oqilona boshqarish evaziga nafaqat kelajakda kompaniyaning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga, balki iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashga ham hissa qo'shadilar. Firma va kompaniyalarning maqsadlari har xil bo'lishiga qaramay, asosiysi kompaniya egalarining (mulkdorlarning, aksiyadorlarning) moliyaviy holatini maksimal darajada oshirishdir" [9; 21 b.].

Yana bit taniqli amerikalik iqtisodchilar Stefan Ross, Randalf Vesterfeld va Bradford D.Jordan "moliyaviy boshqaruvni kompaniyaning faoliyatining uchta asosiy yo'nalishi bo'yicha qarash kerak deb hisoblashadi. Birinchisi, kapital qo'yilmalarni moliyalashtirish (byudjetlashtirish), ya'ni kompaniyaning uzoq muddatli kapital qo'yilmalarning rejalashtirish va boshqarish. Ikkinchisi-kompaniya kapitalining tarkibiy tuzilishi, ya'ni kompaniyaning uzoq muddatli kapital qo'yilmalarning moliyalashtirish uchun zarur ta'minot manbalarini aniqlash va boshqarish. Uchinchisi-aylanma mablag'lar, ya'ni kompaniya faoliyatining muntazamligini va ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlash maqsadida qisqa muddatli aktivlar va majburiyatlarni boshqarish" [7; 23 b.].

Buyuk Britaniyaning Birkbek (Birkbeck — London universiteti) universiteti professori L.Fungning fikricha "Moliyaviy menejment deganda, kompaniya quyi tizimlarini nazorat qilish va moliyaviy rejalashtirish borasida qarorlar qabul qilish jarayoni tushuniladi, u o'z ichiga g'aznachilik; yangi investitsion imkoniyatlarni baholash, tanlash, nazorat qilish va boshqarish; uzoq muddatli moliyaviy aktivlarning o'sish dinamikasini ta'minlash va boshqarish; moliyaviy risklarni boshqarish; kompaniyaning qisqa va uzoq muddatli moliyaviy faoliyatini boshqarish kabilarni oladi" [2; 35 b.].

Rus iqtisodchi olimi G.B. Polyak boshchiligidagi olimlar guruhining ta'kidlashlaricha, moliyaviy menejment tushunchasi xo'jalik mexanizmining faol tarkibiy qismi sifatida korxonalar moliyasini boshqarish mexanizmi yoki moliyaviy mexanizm tushunchalari bilan bog'liqdir. Moliyaviy menejment — korxonalarda moliyaviy resurslarini shakllantirish va ulardan oqilona foydalanish, aylanma mablag'larni boshqarish jarayonidir. Moliyaviy menejment korxonalarda moliyaviy resurslar va aylanma mablag'larni boshqarish jarayonida foydalaniladigan usullar, qo'llanmalar va dastaklarning umumlashtirilgan tizimidir [13; 7 b.].

Moliyaviy menejment tushunchasiga I.Ya. Lukasevich o'zining iqtisodiy asarida quyidagicha ta'rif bergan. Moliyaviy menejment -bu xo'jalik subyektining joriy va strategik maqsadlariga erishishda, ularning moliyaviy resurslari va moliyaviy faoliyatini boshqarishdir. Uning fikricha, moliyaviy menejment o'zining mohiyatiga ko'ra serqirra tushuncha bo'lib, unga turli xil yondashish mumkinligini tushuntirgan, ya'ni: 1) alohida ilmiy predmet sifatida; 2) xo'jalik subyektlari moliyasini boshqarish tizimi sifatida; 3) tadbirkorlik faoliyatining bir ko'rinishi sifatida [11; 12 b.]

So'ngi yillarda mamlakatimizda ham moliyaviy menejment tizimini tashkil yetish bo'yicha ilmiy, nazariy va amaliy tadqiqotlar keng miqyosda olib borilmoqda, mahalliy

olimlarimiz tomonidan moliyaviy menejment, moliyaviy boshqaruv tushunchasi to'g'risida o'z qarashlari va tariflari mavjud.

Jumladan, professor O.K.Iminovning fikricha, "moliyaviy menejment — bu korxonaning pul mablag'lari aylanishini tashkil etishda va moliyaviy mablag'larni tarkib toptirish, taqsimlash, ishlatish jarayonida boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish va joriy etishning tamoyil va usullari tizimidir" [5. 19.b.]

B.Toshmurodova, S.E.Imirzayev va N.Tursunovalar tomonidan chop etilgan "Moliyaviy menejment" nomli darslikda mazkur tushunchaga quyidagicha ta'rif berilgan. "Moliyaviy menejment — bu korxonaning strategik va joriy maqsadlarini amalga oshirishga yo'naltirilgan moliyaviy resurslarni va moliyaviy faoliyatni boshqarishdir" [8; 20 b.].

R.X. Karlibayeva tadqiqot ishida moliyaviy menejmentga ta'rif berishda turlicha yondashuvlardan kelib chiqqan holda quyidagicha fikr bildirgan. Moliyaviy menejmentni fan va amaliy faoliyatning maxsus sohasi sifatida tadqiq qilish natijasida quyidagi xulosalar shakllantirildi: birinchidan, moliyaviy menejment nazariyasi, moliya nazariyasi va buxgalteriya hisobi analitik apparatining sintezi hisoblanadi; ikkinchidan, moliyaviy menejment ko'p jihatli tushuncha bo'lib, unga bir tomondan fan sifatida, ikkinchi tomondan, kompaniya boshqaruv tizimida O'ziga xos boshqaruv subyekti, obyekt hamda boshqaruv instrumentlarining arsenalini o'zida mujassamlashtiruvchi mustaqil amaliy faoliyatning alohida turi sifatida qarash mumkin; uchinchidan, moliyaviy menejmentning asosiy funksiyasi ijobiy moliyaviy natijalarga erishish maqsadida xo'jalik subyektlari moliyasining turli sohalarini boshqarish bo'yicha optimal qarorlar qabul qilish jarayonidir" [3; 11 b.]

Yuqorida olimlarning bergan ta'riflaridan kelib chiqqan holda, moliyaviy menejment tushunchasiga A.U. Burxanov hamda O.N. Hamdamov o'zining "Moliyaviy menejment" darsligida quyidagicha ta'rif berishgan: "moliyaviy menejment — korxonaning joriy va strategik maqsadlarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq qilish, istiqboldagi moliyaviy holatni prognoz qilish, moliyaviy risklarni boshqarish va baholash, rejalashtirish kabi funksiyalarni amalga oshirish, moliyaviy resurslarni samarali shakllantirish va ulardan oqilona foydalanish jarayonlarini boshqarish" [1; 15 b.]

Tadqiqot metodologiyasi.

Maqolani yozishda ekspert baholash, ilmiy ma'lumotlar, xulosa va fikrlarning qiyosiy tahlil usullari yordamida O'zbekistonda moliyaviy boshqaruv tizimini rivojlantirish xususiyatlari va tamoyillarining hozirgi holati baholandi. Ushu tahlillardan foydalangan holda muallif o'z xulosalari shakllantirdi.

Natija va muhokamarlar.

Bizning fikrimizcha, moliyaviy menejment-bu aksiyadorlik jamiyatlarining pul oqimlarini boshqarish, moliyaviy resurslarning eng oqilona manbalarini jalb qilish va ulardan aksiyadorlik jamiyatlarining strategik va taktik maqsadlariga erishish uchun eng samarali foydalanish fani va san'atidir.

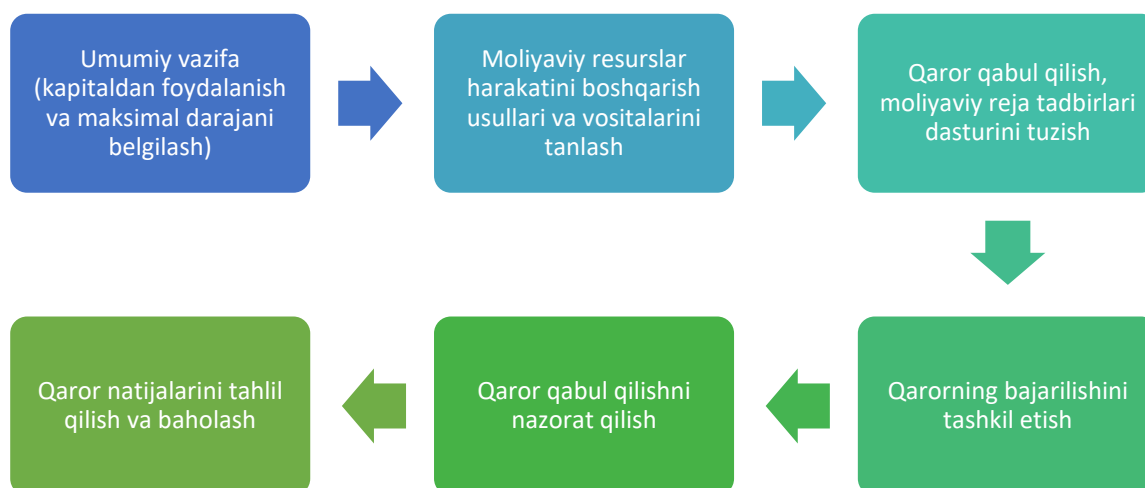
Moliyaviy menejmentning mazmuni uning mohiyatiga qaraganda ancha kengroq tushunchadir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida qiymat qonuni tartibga soluvchi rol o'ynaydi va moliyaviy munosabatlar aksiyadorlik jamiyatlaridagi barcha ishlab chiqarish jarayonini, shu jumladan barcha iqtisodiy munosabatlarni qamrab oladi. Shunday qilib, moliyaviy boshqaruv aksiyadorlik jamiyatini boshqarishning umumiy tizimining asosiy tarkibiy qismidir. Moliyaviy

menejment-foydani maksimal darajada oshirish bir vaqtning o'zida butun boshqaruv tizimining maqsadi, shu jumladan texnik va ishlab chiqarishni boshqarish demakdir [4].

Moliyaviy qarorlarni qabul qilish jarayoni, har qanday boshqaruv qarorlarini qabul qilish kabi, uch bosqichdan iborat bo'ladi.

Har bir yechim turi aniq axborot va tahliliy yordamni talab qiladi. Prognozlash va rejalashtirish qarorlari istiqbolli tendensiyalarni tahlil qilish usullaridan foydalangan holda bir necha yil yoki chorak uchun umumlashtirilgan buxgalteriya hisobotiga asoslanadi. Iqtisodiy faoliyat yo'nalishini tartibga soluvchi qarorlar operatsion tahlil usullaridan foydalangan holda operatsion, shu jumladan buxgalteriya ma'lumotlariga asoslanadi. Baholash va nazorat qilish qarorlari retrospektivaga, joriy tahlil usullarini qo'llab-quvvatlashga, joriy hisobot davri uchun joriy va rejalashtirilgan (prognozi) ma'lumotlarni taqqoslashga asoslangan.

Zamonaviy moliyaviy menejmentning mazmuni moliyaviy tahlil usullarini chuqurlashtirish va O'zbekiston Respublikasining bozor sharoitlariga o'tishi bilan bog'liq yangi muammolarni hal qilish bilan tavsiflanadi [10]. Bunday muammolar, masalan, daromadlar va kapitalni diskontlash, kapital qiymatini aniqlash orqali kapital tuzilishini boshqarish, iqtisodiy diagnostika usullaridan foydalanish qobiliyati, moliyaviy xatarlarni boshqarish, moliyaviy ta'sir va boshqalar.

1-sxema. Moliyaviy boshqaruvning umumiy sxemasi

Aksiyadorlik jamiyatining moliyaviy boshqaruvi umumiy boshqaruv tizimining ajralmas qismi bo'lib, u o'z navbatida aksiyadorlik jamiyatlarining iqtisodiy faoliyatini moliyalashtirish jarayonini oqilona boshqarish tizimi bo'lib, u moliyaviy resurslarning harakatini va yonalishidan kelib chiqadigan moliyaviy resurslarni shakllantirishni o'z ichiga oladi. Shunga asoslanib, moliyaviy menejmentni kapitaldan oqilona va samarali foydalanish tizimi, kapital hajmini oshirish, investitsiyalarni ko'paytirish va moliyaviy resurslarni ko'paytirishga qaratilgan moliyaviy resurslar harakatini boshqarish mexanizmi sifatida tavsiflash mumkin. Moliyaviy boshqaruv moliyaviy resurslar bilan ishlashning normal jarayonini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lib, uning samaradorligi aylanish tezligi (aylanish tezligi) bilan tavsiflanadi.

Klassik ma'noda moliyaviy boshqaruv obyekti korxonada moliyasidir, ya'ni naqd pul masasi, shuningdek, ularning shakllanish manbalari hamda ularni shakllantirish va foydalanish jarayonida shakllanadigan munosabatlarni o'z ichiga oladi. Bu erda siz kompaniyaning barcha naqd bo'lmagan aktivlarini qo'shishingiz kerak, chunki aslida ular bir xil pul, faqat boshqa

shaklda. Shunday qilib, moliyaviy boshqaruv ushbu korxonada aktivlaridan foydalanish darajasiga e'tibor berishga majburdir.

Moliya direktori ushbu masala bo'yicha qonun hujjatlarida taqdim etilgan variantlarni tanlash nuqtai nazaridan korxonaning moliyaviy natijalarini shakllantirish jarayonlariga katta qiziqish bildirishi kerak. Moliyaviy boshqaruvning muhim jihati iqtisodiy va moliyaviy faoliyatni amalga oshirishda kompaniyaga hamroh bo'ladigan moliyaviy xatarlarni boshqarishdir.

Ayniqsa, kompaniya va moliyaviy menejmentning maqsadli yo'nalishini ta'kidlash kerak. Bundan tashqari, kompaniyaning rivojlanish maqsadlari aniq belgilanishi, shakllantirilishi, ichki hujjatlar bilan ta'minlanishi va korxonaning barcha xodimlariga yetkazilishi kerak [12]. Shundagina korxonaning har bir bo'g'inining faoliyati belgilangan vazifalarga erishishga yordam beradi. Bu korxonaning progressiv rivojlanishi uchun ajralmas shartdir, aks holda u oxir-oqibat raqobatda taslim bo'ladi.

Shunday qilib, moliyaviy boshqaruv ta'sirining asosiy yo'nalishlarini aniqlash mumkin:

- korxonaning ishlab chiqarish faoliyatining moliyaviy natijalarini tartibga solish, ya'ni xarajatlarni boshqarish, narxlash, soliqqa tortish, foydani taqsimlash, shakllantirish, debitorlik va kreditorlik qarzlarning holati va nisbatlarini boshqarish;

- aktivlarni boshqarish-korxonada mulkini shakllantirish bilan bog'liq faoliyatini;

- moliyaviy resurslar manbalarini boshqarish-o'z va qarz mablag'larini boshqarish.

Obyektlar haqida gapirganda, shuni ta'kidlash kerakki, korxonaning barcha moliyaviy oqimlarini nazorat qilish, barcha zaxiralarni baholash deyarli mumkin emas, lekin mumkin bo'lgan boshqaruv ta'siri doirasi va doirasini ongli ravishda aniqlash juda muhimdir [14].

O'zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyotini shakllantirishning yangi qiyin bosqichi moliyaviy boshqaruvni strategik va taktik maqsadlarga erishishga qaratilgan aksiyadorlik jamiyati moliyasini boshqarish fani sifatida o'qitish zarurligini yaratdi.

Moliyaviy boshqaruvning ustuvor maqsadi mulk egasining iqtisodiy samaradorligini oshirishdir [15]. Ushbu maqsadga erishish mexanizmlari samarali dividend va investitsiya siyosati, aksiyadorlik jamiyatining kredit siyosati, likvidlik va maqbul aylanma mablag'larning yetarli siyosati, soliq bazasini shakllantirishning maqbul siyosatini qo'llab-quvvatlashdir.

Moliyaviy boshqaruvning ikkinchi maqsadi ustuvor maqsadni to'ldiradi va aniqlaydi. Uning mohiyati aksiyadorlik jamiyatida ushbu aksiyadorlik jamiyatining biznesini rivojlantirishga xizmat qiladigan mijozlar va kreditorlar, xo'jalik yurituvchi subyektlar bilan samarali biznes hamkorlikni tashkil etishdan iborat. Ishbilarmonlik hamkorligining samaradorligini ta'minlash mexanizmi tomonlarning munosabatlari bilan asoslanadi, qo'ylma mablag'lar to'liq qaytariladi va bir muddat nazorat qilinadi, kafolatlar, garov, ijara haqi, tovar kreditlari, bank xizmatlarini taqdim etish asosiy qarzga xizmat ko'rsatishning samarali sxemasining xulosasi hisoblanadi.

Bizning keyingi maqsadimiz aksiyadorlik jamiyatimiz faoliyatining ijtimoiy javobgarligini ta'minlashdir. Bugungi kunda respublikamizda turli mulkchilik shaklidagi korxonalar faoliyat yuritmoqda. Bularga davlat mulki shaklidagi, aksiyadorlik jamiyati shaklidagi, mas'uliyati cheklangan jamiyat shaklidagi, qo'shma korxonada shaklidagi korxonalar va boshqalar kiradi [11]. Aksiyadorlik jamiyatining tadbirkorlik faoliyatining barqarorligi soliq bazasini kengaytirish, bandlikni oshirish, ishlab chiqarish vositalariga talabni oshirish, mamlakat ichida va undan tashqarida bozor munosabatlari ishtirokchilari o'rtasidagi

munosabatlar va o'zaro munosabatlarda tijorat munosabatlarini qo'llab-quvvatlash uchun yaxshi istiqbollarni yaratadi. Iqtisodiy va moliyaviy o'sish, ijtimoiy rejalashtirish, inson kapitaliga investitsiyalar, potensial bankrotlik monitoringi va biznes qarorlarini qabul qilishga ta'sir qiluvchi ijtimoiy ko'rsatkichlarga alohida e'tibor qaratiladi.

Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish jarayonida moliyaviy boshqaruv maqsadlari o'zgaradi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, moliyaviy boshqaruvning maqsadi daromadni maksimal darajada oshirishdir. Biroq, aksiyadorlik jamiyatining bozor qiymatini maksimal darajaga ko'tarish har doim ham u olgan foyda miqdorini maksimal darajada oshirish orqali avtomatik ravishda amalga oshirilmaydi. Masalan, olingan yuqori foyda to'liq joriy maqsadlarga sarflanishi mumkin, natijada aksiyadorlik jamiyatlari rivojlanish uchun moliyaviy resurslarining asosiy manbasini yo'qotadilar. Bundan tashqari, yuqori darajadagi moliyaviy tavakkalchilik bo'lishi mumkin, bu esa aksiyadorlik jamiyatlarining bozor qiymatining pasayishini oqlashi kerak.

Xulosa.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda samarali boshqaruv amaliyoti rivojlanish bosqichida, obyektiv iqtisodiy qiyinchiliklar, normativ-huquqiy bazaning nomukammalligi, mutaxassislar tayyorlashning yetarli emasligi bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda. Zamonaviy iqtisodiyot uchun quyidagilar xarakterli hisoblanadi:

- xususiylashtirilgan aksiyadorlik jamiyatlari ustav kapitali darajasini pasaytiradi;
- moliyaviy resurslarning yuqori qiymati;
- aksiyadorlik jamiyatlarining investitsion jozibadorligi pastligi;
- fond bozori va moliyaviy infratuzilmaning rivojlanmaganligi.

O'zbekiston Respublikasida moliyaviy boshqaruvni rivojlantirish iqtisodiyotidagi tendensiyalar va o'zgarishlar holatini ko'rib chiqish ushbu yo'nalish nafaqat ma'lum an'analarga, balki porloq kelajakka ham ega bo'ladi degan xulosaga kelishimizga imkon beradi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Burxanov A.U., Hamdamov O.N. Moliyaviy menejment. Darslik. — T: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi" — 2020, 468 bet.
2. Fung, L. (2015). Financial management economics. Management, 1(2), 9-44.
3. Karlibayeva R.X. Aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy menejment tizimini samarali tashkil etish yo'llari: i.f.d., diss. avtoreferati. — Toshkent, 2018. — 14 b.
4. Kudbiev, D., Qudbiyev, N. T., & Imomova, Z. T. Q. (2022). Moliyaviy Hisobotlardan Moliyaviy Menejmentda Foydalanish Masallari. Scientific progress, 3(4), 1030-1037.
5. Moliyaviy boshqaruv/Mualliflar jamoasi R.R.Hasanov, N.H.Haydarov, T.S.Malikov va boshq: — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi, 2009 y — 433 bet.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. 28.01.2022-yildagi PF-60-son.
7. Ross, S. A., Westerfield, R., & Jordan, B. D. (2014). Fundamentals of corporate finance. New York, NY, USA: Irwin.

8. Toshmurodova B.E., Elmirzayev S.E., Tursunova N.R. Moliyaviy menejment Darslik -T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2017. — 336 bet.
9. Van Horne, J. C., & Wachowicz, J. M. (2001). Fundamentals of financial management. Pearson Educaci3n.
10. Кудбиев, Д. (2022). Особенности И Принципы Развития Системы Финансового Менеджмента В Узбекистане. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 12, 200-206.
11. Лукасевич, И. Я. Финансовый менеджмент в 2 ч. Часть 1. Основные понятия, методы и концепции: учебник и практикум для вузов / И. Я. Лукасевич. — 4-е изд., перераб. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2023. — 377 с.
12. Узбекистан, Р. (2021). РОЛЬ ФИНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ. Научный редактор, 151.
13. Финансовый менеджмент [Электронный ресурс]: Учебник для вузов / Под ред. акад. Г. Б. Поляка. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. — 527 с.
14. Эрматов, А. А., & Муратов, А. А. (2022). Вопросы Формирования Уставного Капитала Предприятия В Условиях Модернизации Экономики. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 11, 158-165.
15. Юлдашева, С. Н., & Джураев, А. У. (2019). ФИНАНСОВЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ-ОСНОВНОЙ РЫЧАГ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА. In СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ (pp. 133-136).

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).